

Hans Maier

7. ptk: Reformatsioon, katoliiklik reform, vastureformatsioon

(loeng 13.10.04)

Keskaja lõpul oli kirik jõudnud sügavasse kriisi. “1500. aasta paiku ei vaidlustanud keegi põhjaliku reformi vajadust. Just sellepärast saavutas Luther nii suure kõlapinna. Pärast Martin Lutherit, veel tema eluajal, tõusid esile teisedki reformaatorid. Lutheri elu lõpuks hakkas ka katoliku kirik ennast reformima.” (Ernst Walter Zeeden)

Terminoloogia kohta: Sõna “vastureformatsioon” kasutas esimesena Leopold von Ranke aastal 1842 ja see mõiste kinnistus ajalooteaduses. Katoliiklikud uurijad aga ei nõustunud selle mõistega ja rääkisid “katoliiklikust reformist”, rõhutades, et tegu ei olnud ainult reformatsiooni vastu (*contra*) suunatud liikumisega. Tänapäeval on käibel mõlemad mõisted. Katoliiklik reform on “kiriku katoliikliku ideaali meeldetuletamine seesmise uuenemise abil, vastureformatsioon on kiriku alalhoidmine võitluses protestantismiga.” (Hubert Jedin)

16. sajandi keskpaiku oli Euroopa jagatud laias laastus kolmeks. Põhjaosas sai valdavaks protestantism, kagus islam ning katoliiklus valitses lõuna- ja lääneosas, mille lõpliku konfessionaalse määratluse eest käis veel võitlus. Konfessioonide-vahelise võitluse peamiseks paigaks sai kesk-Euroopa. Karl V-nda püüd, ületada konfessionaalset lõhet poliitiliste ja sõjaliste vahenditega, ebaõnnestus (Augsburgi usurahu 1555). Samal ajal ette võetud katse koondada konfessioonid ühisele kirikukogule (Trento 1545-1463) lükkasid tagasi protestandid. Trento kontsiil andis siiski katoliku kirikule uue, reformeeritud kuju, mis oma põhijoontes jäi püsima kuni 20. sajandini.

Katoliiklik reform viidi läbi eelkõige hispaanlase Ignatius Loyola 1549. a Roomas asutatud “Jeesuse Seltsi” poolt (*Societas Jesu*, e jesuiidid). Uus ordu loobus ordurüüst, tunnivalvetest ja seotusest kindla kohaga. See oli organiseeritud range sõjalise distsipliini alusel, eesotsas oli kindral. Trento kirikukogu ajal ja selle järel tegid jesuiidid ära suure osa olulist teoloogilist tööd.

Üleminekut vastureformatsioonile tähistavad kolm sündmust: püha ametkonna loomine usu kaitsmiseks 1542; hereetiliste raamatute nimekirja koostamine “*Index librorum prohibitorum*” 1543. a ning tänini püsiva Collegium Germanicum’I rajamine, mis oli mõeldud haridusasutusena Püha Rooma Riigi klerikutele (1552).